Takshashila Project

॥ नैरुक्तैन्ययोद्देशोऽध्याय प्रारंभः ॥

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

॥८० अथेमा अतिसृतय इत्याचक्षते । पितासंप्रयय इत्या[...]व
स्यान्मादासाग्याहुवताया: । साग्निमवप्रथममाद्व्व मनु शुचि[...]सि
॥१॥ स्वमा शु शुन्नपिरिति । यथेतस्मिन्सूक्तेन द्विचरारनिमिचशु नैव[...]
तिवरुणस्यादित्यस्य । १ यद्यावइंद्र तेशतं । शतं भूमीरुतस्यु: । न
त्वावज्रिंसहस्रं सूर्या अनुनजातमष्टरोदसी । यदिंद्र शतं दिव:
शतं भूमय: प्रतिमानानि स्यु: न त्वा वज्रिन्सहस्रमपि सूर्या न द्यावापृ
थिव्यावप्यश्नुवीतामिति यच्छादित्यस्य ॥२ यदुदंचो वृषाकपा
गृहमिंद्राजगंतन । क्व स्य पुल्वघो मृग: कमगंजनयोपनो वि[...]

स्मादिंद्र उत्तर: । यदुदंचो वृषाकपे गृहमिंद्राजगमत क्व स्य पुल्वघो मृ
ग: स बह्वादी मृगो मृगो मार्ष्टि गतिकर्मण: कमगमद्देशं जनयोपन:
सर्वस्माद्य इंद्र उत्तर स्तमेतद्ब्रूम आदित्यमथैषादित्यरश्मीनां । ३ विहि
सोतोरसृक्षत । नेंद्रं देवममंसत । यत्रामदद्वृषाकपिरर्य: पुष्टेषु मत्स
खा विश्वस्मादिंद्र उत्तर: । यस्तद्धिप्रसवायन त्विंद्रं देवममंसत
यत्रामायद्वृषाकपिरर्यईश्वर: पुष्टेषु पोषेषु मत्सखा मम सखा
मदनसखायिन: सखाय इति: साद्यतिवासर्वस्माद्य इंद्र उत्तरस्तमे
तद्ब्रूम आदित्यमथैषाश्विनो: ।४ सृण्येव जर्भरी तुर्फरीतू । नैतोशेव

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

तुर्फरी पर्फरीका । उदन्यजेव जेमना मदेरू ता मे जराय्वजरं मरायु
सृण्येव तिद्धि विध्या सृणिर्दवति न्नर्भाव द्दंता चत थाश्विनौ वा जिन र्भरी
॥२॥ जर्भरी भर्तारा वित्यर्थस्तु र्फरीतू हंतारौ । नैतोशेव तुर्फरी पर्फरीका । नि
तोशस्यापत्यं नैतोशं नैतोशेव तुर्फरी क्षिप्रहंतारौ । उदन्यजेव जे
मना मदेरू । उदन्यजा इवत्युदकजे इव रत्नसामुद्रे चांद्रमसीति वा जे
मनेजयमनेज मनामदेरू । तामेजराय्वजरं मरायु । एतज्जरायुजं
शरीरं शरदमजीर्णमपि वा सामस्य । पतत्र रसमंदीधी वति । धारा सुत
स्यांधसः । तत्र समंदीधी वति । तरति स पापं सर्वं मंदी य स्तोतित्यव

। गच्छत्यूर्ध्वं गतिं । धारा सुतस्यांधसः । अरयाभिषुतस्य सोमस्य मंत्रस्त
स्य वाचा स्तुतस्याथैषा यज्ञस्य । चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा । द्वे शीर्षे
सप्तहस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यां आवि
वेश । चत्वारि शृंगेति वेदा वा एत उक्ताः त्रयो अस्य पादा इति सवनानि
त्रीणि द्वे शीर्षे प्रायणीयोदयनीये सप्तहस्तासः सप्तछंदांसि त्रिधा ब
द्धस्त्रेधा बद्धो मंत्रब्राह्मणकल्पैर्वृषभो रोरवीति रोरवणमस्य सवन
क्रमेण ऋग्भिर्यजुर्भिः सामभिर्यदेनमृग्भिः शंसंति यजुर्भिर्यजं
ति सामभिः स्तुवंति महो देवः इत्येष हि महान्देवो यद्यज्ञो मर्त्यां आविवे

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

।राये षद्दिमनुष्यानो विंशतियजनाय तस्योत्तराजूयसे निर्वचनाय॥७स्य
र्यिताना पेक्षंते। अघोरारांदंतिरादसी।यऊंप्यविश्वतोक्षारं सुविद्धा सा विते
॥३॥ निर। स्वर्गछं ततईजानावानेद्दं। ततसुमिवलो कृगतवंत इ छंतइ लि अ
घोरादंतिरादसी।यऊंप्यविश्वातोक्षारं सर्वतोक्षारं सुविद्धासाविततिर
२४ इयष्टेक्षावाचः प्रवेलिदितव॥८ चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि
विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः। गुहा त्रीणि निहिता नेंगयंति तुरीयं वाचो म
नुष्या वदंति। चत्वारि वाचः परिमितानि पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये म
नीषिणो गुहायां त्रीणि निहितानि नार्थं विदयंत गुहा गूहतेस्तुरीयं

त्वरातः कतमानि तानि चत्वारि पदान्योंकारो महाव्याहृतयश्चेत्यार्षं ना
माख्याते चोपसर्गनिपाताश्चेति वैयाकरणा मंत्रः कल्पो ब्राह्मणं चतुर्थी व्याव
हारिकीति याज्ञिका ऋचो यजूंषि सामानि चतुर्थी व्यावहारिकीति नैरुक्ताः
सर्पाणां वाग्वयसां क्षुद्रस्य सरीसृपस्य चतुर्थी व्यावहारिकीत्येके पशुषु
। तूणवेषु मृगेष्वात्मनि चेत्यात्मप्रवादाः अथापि ब्राह्मणं भवति सा वै वाक्सृ
ष्टा चतुर्धा व्यभवदेष्वेव लोकेषु त्रीणि पशुषु तुरीयं या पृथिव्यां साग्नौ सा
रथंतरे यांतरिक्षे सा वायौ सा वामदेव्ये या दिवि सादित्ये सा बृहति सा स्त
नयित्नावथ पशुषु ततो या वागत्यरिच्यत तां ब्राह्मणेष्वदधुस्तस्माद्ब्राह्म

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

ण्उ सर्यी वाचं वदंतिया च देवानां या च मनुष्याणामित्यप्येषा ऋग्भ्य ।९

॥६॥ ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् । यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । यस्तन्न वे

द किमृचा करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे समासते । ऋचो अक्षरे परमे

व्यवने यस्मिन्देवा अधि निषण्णाः सर्वे यस्तन्न वेद किं स ऋचा करिष्यति

य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति विदुष उपदिशति कतमत्तदेतदक्ष

रम् ओमित्येषा वागिति शाकपूणिः ऋचश्च ह्यक्षरे परमे व्यवने धीयंत

नानादेवतेषु च मंत्रेषु एतद्ध वा एतदक्षरं यत्सर्वां त्रयीं विद्यां प्रति प्रती

ति च ब्राह्मणम् ।१० आदित्य इति पुत्रः शाकपूणेः एषा ऋग्भवति । यदेनम

र्चंति प्रत्यृचः सर्वाणि भूतानि तस्य यदन्यन्मात्रेभ्यस्तदक्षरं भवति रश्म

योत्र देवा उच्यंते य एतस्मिन्नधिनिषण्णा इत्यधिदैवतम् अथाध्यात्मं शरी

रमत्र ऋगुच्यते । यदनेनार्चंति प्रत्यृचं सर्वाणींद्रियाणि तस्य यदविना

शि धर्म तदक्षरं भवतींद्रियाण्यत्र देवा उच्यंते यान्यस्मिन्नधिनिषण्णा

नीत्यात्मप्रवादाः ।११ अक्षरं न क्षरति न क्षीयते वा । अक्षयं भवति वा

वोक्ष इति वा कोपादानस्यांजनान्त प्रकृतितर द्वैर्तन सामान्यादित्य मं

मंत्रार्थचिंतान्युद्धोप्यूहोपि श्रुतितोपि तर्कतो न तु पृथक्त्वेन मंत्रा नि

र्वक्तव्याः प्रकरणश एव तु निर्वक्तव्या न ह्येषु प्रत्यक्षमस्त्यनृषेर तप

Takshashila Project

सो वा पारोवर्यवित्सु तु खलु वेदितृषु भूयो विद्यः प्रशस्यो भवतीत्युक्तं
पुरस्तान्मनुष्या वा ऋषिषूत्क्रामत्सु देवानब्रुवन्को न ऋषिर्भविष्यती
।५।। ति तेभ्य एतं तर्कमृषिं प्रायच्छन्मंत्रार्थचिंताभ्यूहमभ्यूढं तस्माद्यदेव
किंचानूचानोभ्यूहत्यार्षं तद्भवति ।१२। हृदा तष्टेषु मनसो जवेषु यद्
ब्राह्मणाः संयजंते सखायः । अत्राह त्वं विजहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो
विचरंत्युत्वे । हृदा तष्टेषु मनसां प्रजवेषु यद्ब्राह्मणाः संयजंते समा
नख्याना ऋत्विजोत्राह त्वं विजहुर्वेद्याभिर्वेदितव्याभिः प्रवृत्तिभिरोह
ब्रह्माण ऊहब्रह्माण ऊह एषां ब्रह्मेति वा सेयं विद्या श्रुतिमतिबु

द्धिस्तस्यास्तपसा पारमीप्सितव्यं तदिदमायुरिच्छता न निर्वक्तव्यं तस्मा
च्छंदःसु शेषा उपेक्षितव्या अथागमो यां यां देवतां निराह तस्यास्तस्या
स्ताद्भाव्यमनुभवत्यनुभवति ।१३। त्रयोदशमोध्यायस्य प्रथमः पादः ।।ॐ।। व्या
ख्यातं दैवतं यज्ञांगं चाथात ऊर्ध्वमार्गगतिं व्याख्यास्यामः सूर्य आत्मेत्यु
दितस्य हि कर्मद्रष्टा यत्येतदत्र प्रवदत्यथैतं महांतमात्मानमेषर्गणः प्र
वदति इंद्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरित्यथैष महानात्मात्मजिज्ञासयात्मा
नं प्रोवाचाग्निरस्मि जन्मना जातवेदाहमस्मि प्रथमजा ऋतस्येत्याभ्यां ।
अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् । अर्कस्त्रि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

५६॥ धात्तूरजस्तो विमानोऽजस्रोद्यर्मोदृविरस्मिनाम। अद्दरमेस्मिप्रथमजाऽ
ऋतस्यपूर्वंदेवेभ्यो अमृतस्यनाभायि। मारदाति सद्दि। देवमावदद
मन्नमन्नमदंतमद्मि। इतिसदृशाया प्रादुर्बभूवविवेचंथ्याऽदारायेन
माऽत्मानमध्यात्मऽमंतिक्रमव्यस्मात्प्रार्वत्तेति।२। अप्रपश्यं गोपाम
निपद्यमानमाचपराचपथिभिश्चरंतं। ससध्रीचीःसविषूचीर्वसान
आवरीवर्तिभुवनेष्वंतः। आवरीवर्त्तिभुवनेष्वंतरित्यस्यायमर्थः। ना
त्मासचलरूपस्तत्परंतद्ब्रह्मतत्सत्यंतत्सलिलंतदव्यक्तंतदस्पर्शंत
दरूपंतदरसंतदगंधंतदमृतंतच्छुकंतंनिष्ठा। तुतात्मासेआकृतप्र

ना
प्रकृतिरित्येकतत्त्वेवंतंशान्तुक्तत्रभ्रमत्तुप्राश्चनिरात्मकमथ्यैषमहानात्मा
विधोभवतिसत्त्वंरजस्तमइतिसत्त्वंतमश्येविशुद्धंतिष्ठत्यतितारजस्तमसी
रजइतिकामद्वेषस्तमइत्यविज्ञातस्यविशुध्यतातविभूतिंकुर्वतःस्तत्रसपु
थक्कायपकल्पतिपत्तिभातिहिंगोमहानात्मातप्मातिंगाविद्याप्रकाशलिं
~~गाविद्याप्रकाशलिं~~गस्तमोपिनिश्चयलिंगकी। आकाशः।३। आकाशगुणः
राब्दः आकाशाद्वायुर्द्विगुणस्पर्शेनवायोर्ज्योतिस्त्रिगुणंरूपेण। ज्योतिष
आपश्चतुर्गुणारसनाद्भ्यःपृथिवीपंचगुणागंधेनपृथिव्याभूतग्रामस्था
वरजंगमास्त्वादितदृद्युगसहस्रंजागर्तिस्मस्यांप्रत॰सुषुप्त्यंनगा

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

निश्चयादूरति नूतग्रामाः पृथिवीमपियंति पृथिव्यप आपो ज्योतिषं ज्योतिर्वा
युं वायुराकाशमाकाशो मनो मनो वायुविद्यां सा विद्या तमात्मात्मानं महानात्मा
॥७॥ प्रतिसांप्रतिसा प्रकृतिं सा स्वपिति युगसहस्रं रात्रिस्तावंतावदेरात्रावं
जसं परिवर्त्तते सकालस्तदेतदहर्भवति युगसहस्रपर्यंतमहर्यद्ब्र॥
ह्मणो विदू रात्रिं युगसहस्रांतां तेऽहोरात्रविदो जना इति ।४ तं परिव
र्त्तमानमन्योनुप्रवर्त्तते स्रष्टा द्रष्टा विभक्तातिमात्रोदृभिति गम्यतेस
मिथ्यादर्शनेदं पावकं महात्मतत्सुचिरेणाकाशाद्वाद्याः प्राणं चक्षुश्च
वक्तारं च तेजसोद्भिः स्नेहं पृथिव्या मूर्त्तिः पार्थिवांस्त्वष्टो गुणाविद्यातीन

मातृतस्त्रीनु पितृतोऽस्थिस्नायुमज्जानः पितृतस्त्वक्मांसं शोणितानि मा
॥८॥ तृतोऽन्नपानमिथ्यान्तौ सा यं पुरुषः सर्वमयः सर्वज्ञानोपिक्लृप्तः ।
सयद्यनुरुध्यते तद्भवति यदि धर्म्मानुरुध्यते तादृग्भवति यदि ज्ञान
त८ मनुरुध्यते तदृश्यो भवति यदि काममनुरुध्यते संन्यवतरमांप्रमान्ति
सं दध्या तदिदमन्नमतं श्लेष्मा रतसः संभवति श्लेष्मणो रसो रसा
च्छोणितं शोणितान्मांसं मांसान्मेदो मेदसः स्नायुः स्नायोरस्थीन्यस्थि
भ्यो मज्जा मज्जातो रेतस्तदिदं योनौ रेतः सिक्तं पुरुषः संभवति शुक्रा
तिरेकात्पुमान् भवति शोणितातिरेके स्त्री भवति ॥६ द्वावप्यां समे नपुं

Takshashila Project

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

सको भवति। शुक्रेणतिन्नेन यमा भवति। शुक्रशोणितसंयोगान्मातृपि
तृसंयोगाच्च कथमिदं शरीरं स्पर्शसंयमेन भोग्यो भवत्येकरात्रोषितं
॥८॥ कललं भवति पंचरात्राद्बुद्बुदाः सप्तरात्रात्पेशी द्विसप्तरात्रादर्बुदः पं-
चविंशतिरात्रस्वस्थिता घृता भवति मासमात्रात्कठिना भवति द्विमासा
भ्यंतरे ॥ शिरः संपद्यते मासत्रयेण ग्रीवायादशो मासचतुष्केण च
ष्यादशः पंचममासेन स्वरो मृथ्यादशः षष्ठे मुखनासिकाक्षिश्रोत्रं च
संभवति सप्तमे चलनसमर्थो भवति। अष्टमे बुध्याध्यवस्यति नवमे स
र्वांगिसंपूर्णो भवति। मृतश्चाहं पुनर्जातो जातश्चाहं पुनर्मृतः। नाना

योनिसहस्राणि मयाध्युषितानि यानि वै। आहारा विविधा भुक्ताः पीता
नानाविधाः स्तनाः। मातरो विविधा दृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा। अवाङ्मु
खः पीड्यमानो जंतुश्चैव समन्वितः। सांख्यं योगं समभ्यस्येत्पुरुषं वा
पंचविंशकमिति ततश्च दशमे मासे प्रजायते जातश्च वायुना स्पृ
ष्टो न स्मरति जन्ममरणं ते च शुभाशुभं कर्म ततः शरीरस्य प्रामाण्यं।
६ अष्टोत्तरं संधिशतमष्टाकपालं शिरः संपद्यते षोडश वपापला
निनव स्नायुशतानि सप्तशतं पुरुषस्य चर्मणा मर्द्धचतस्रो रोमाणि
कोट्यो हृदयं ह्यष्टपलानि द्वादशकपालानि जिह्वा पृषस्य॰ णोऽस्

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

यू

ष्टसुवर्त्मीतयोपस्थगुदपात्रं स्रोतन्मूत्रपुरीषं कस्माद्वाद्वारापानसिक्त
यादत्तुपचितकर्माणावन्योन्यं जायत इति तं विद्याकर्मणी समन्वारभेते
॥५॥ तपूर्वप्रज्ञा च महत्यौ यज्ञानतमसि मग्नो जरामरणक्षुत्पिपासाशो
ककोधलोभमोहमदभयमत्सरहर्षविषादेरीर्ष्यासूयात्मकैर्द्वंद्वै
रभिहन्यमानः सोऽस्माद्वाऽऽर्जवंजवीभावानां तन्निर्मुच्यत सोऽस्मात्पा
महाभूमिकावच्छरीरं निमिषमात्रैः कल्पं पक्वं तीरस्तिपरीयतेज
संशरीरं कृत्वा कर्मणोऽनुरूपं फलमनुभूय तस्य संक्षये पुनरिमं लो
कं प्रतिपद्यते ॥७॥ अथ ये हिंसामाश्रित्य विद्यामुत्सृज्य महत्तपस्ते

विरा

पिरे विदोक्तानि वा कर्माणि कुर्वंति ते धूममभिसंभवंति धूमाद्रात्रिं रा-
त्रेरपक्षीयमाणपक्षमपक्षीयमाणपक्षाद्दक्षिणायनं दक्षिणायनात्पि
तृलोकं पितृलोकाच्चंद्रमसं चंद्रमसो वायुं वायोर्वृष्टिं वृष्टेरोषधयश्चै
तद्भूत्वा पुनरावमं लोकं प्रतिपद्यते ॥८॥ अथ ये हिंसामुत्सृज्य विद्यामा
श्रित्य महत्तपस्तेपिरे ज्ञानोक्तानि वा कर्माणि कुर्वंति तेऽर्चिरभिसंभवं
त्यर्चिषोऽहरह्न आपूर्यमाणपक्षमापूर्यमाणपक्षादुदगयनमुदगय
नाद्देवलोकं देवलोकादादित्यमादित्याद्वैद्युतं वैद्युतान्मानसं मानसः
पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकमभिसंभवंति ते न पुनरावर्तंति शिष्टादंदश्

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

कायत इदं न जानंति तस्मादिदं विदितं यमथाप्यात्मा ९ नैनं विदाथ यइ
माज्जानां यद्युष्माकमंतरं बनूवानी द्वारणप्रावृताउ न्यत्रा चासुरैपत
ञ्चः यास शरीरंति । नैनं विदु यथा विदु बोधयमेवं विद्वांसो वेदं यदंतरं ब्रह्मणस्प
॥ १ ॥ तिमन्यद्युष्माकमंतरमन्यद्दशामंतरं ब्रह्मवेनीहारणप्रावृतास्त्रमसा
जन्यत्रा चासुरैपतञ्चश्चरा सः प्राणं सूर्यं यं यद्यथा गामिन्य शरीरं त्र्य विद्वांसः स्वे
त्र इद महत्प्रवरं यथा देवो विद्वांसः स्वे त्रज्ञो नकल्प तत स्या स्वैपसा स दाप
त्या मादमे यथा प्रयो भवति तना संमत मिच्छे तना सत्यमिच्छेदप द्धि सख्या
श्रेष्ठं संजानाति यत्तं सवहविष्य दितिज्ञाता कस्माज्जान तेः सख्या कस्म

रव

स्मात्सख्या त सद्दन्नूतं द्वोथिः ...शो त मह्दा भूतानि संद्धिया णि प्रज्ञयाक
र्मकारयतीति वा तस्य तपः प्रतिष्ठा शील समुपशमश्चा त्मा ब्रह्मेति स ब्रह्म
भूतो भवति सा क्षि मात्रो य एव निष्ठ तबं ध्येज्ञानरूतोथात्मनो मद्धतः प्रथम
भूतनामधेयान्ययज्ञरूमि ष्ठा मः ॥ १० ॥ इदं सांघर्मो यज्ञो त्वनो मेघंत मिः भूमिः
विभुः प्रभुः शंभुः रा भुः वधक र्मीसो मंस्तूतं भुवनंत विष्णु रा पो मद्धो आप
मयशो मद्दस्वल्लीकं स्मृतीकं स्मृतीकं सतीकं सतीनं गद्दनं गतीरं गरूरंक
प मं नंदविः सन्यस दनं रूतं त्या निरृतस्य योनिः सर्यनी रं रयिः सत्यं सं
सर्व मृक्ति तं बर्हिर्नाम सर्पिर्यूपः पवित्रं अमृतं मिं द्वार्द्धिमः स्वः स्वगाः शंब

Takshashila Project

रंमंबरं वियद्व्योम बर्हिर्धन्वांतरिक्षमाकाशमापः पृथिवीभूः स्वयंभूरध्वा
पुष्करं सगरं समुद्रः तपः स्त्रोजः सिंधुरर्णवो नाभिरूधो वृत्रं स्तृयं किंब्र
ति वार एयं दंस आत्मा स्वति चधं य ध्यानं यद्वा हविष्मा शरीराणि यज संक्रु ११
तयरु आत्मास्तवति याद नंतन्वस्ते यैनं मद्धं तमात्मानमेतानि स्रू का ये
११ तारूचोतु प्रवरं ति ॥११॥ सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृ
थिव्याः जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेंद्रस्य जनितोत विष्णोः ॥ सोमः प
वते जनयिता मतीनां जनयिता दिवो जनयिता पृथिव्याः जनयिताग्नेर्जन
यिता सूर्यस्य जनयितेंद्रस्य जनयितात विष्णोः ॥१२॥ ब्रह्मा देवानां पद १२

वीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां । श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां
सोमः पवित्रमत्येति रेभन् । ब्रह्मा देवानामित्येष हि ब्रह्मा भवति देवानां दे
वन कर्मणामादित्यरश्मीनां पदवीः कवीनामित्येष हि पदं वेत्ति कवीनां
कवीयमानानामादित्यरश्मीनामृषिर्विप्राणामित्येष हि ऋषिणो भवति वि
प्राणां याचन कर्मणामादित्यरश्मीनां महिषो मृगाणामित्येष हि महान्भ
वति मृगाणां मार्गणकर्मणामादित्यरश्मीनां श्येनो गृध्राणामिति श्येन
आदित्यो भवति श्यायतेर्गतिकर्मणो गृध्र आदित्यो भवति गृध्यतेः स्था
नकर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठति स्वधितिर्वनानामित्येष हि स्वयंकर्मण्यादि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

मिन्द्रियमपिस्त्वयं कर्मण्या ... निधत्ते वनानां वनन कर्मतामिन्द्रियाणि सोमं
ओधत्ते वनानां ... वनकर्मणामादित्यरश्मीनां सोमः पवित्रमत्येति रसं मिन्द्रिये
षट्पवित्रं रश्मीनामत्येति स्तूयमान एष एवैतत्सर्वमत्त्वर मित्याधिदैवतम
थाध्यात्मं ब्रह्मा देवानामिन्द्रियमपि ब्रह्मा भवति देवानां देवनकर्मणामिंद्रि ११॥
१२ याणां पदवीः कवीनामिन्द्रियमपि पदं भवति कवीनां कवीयमानानामिंद्रिया
णां ऋषिर्विप्राणामिन्द्रियमपि ऋषिर्भवति विप्राणां व्यापनकर्मणामिंद्रि
याणां महिषो मृगाणामिन्द्रियमपि महान्भवति मृगाणां मार्गणकर्मणा
मिंद्रियाणां श्येनो गृध्राणामिति श्येन आत्मा भवति श्यायतेर्ज्ञानकर्मणो
गृध्राणीन्द्रियाणि गृध्यतेर्ज्ञानकर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठन्तीति स्वधितिर्वी
वित्र ... चयमत्विपवित्रमिन्द्रियाण्यत्येति स्तूयमानो यमेवैतत्सर्वम
प त्येति रेभन्निन्द्रियमपि ... ॥१३ ... मो वा वेदे ... गति ...
नत्व व्याख्यातमिति मा वा ...

तस्थौ धातिं ब्रह्मणो मनीषा। गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति मतयो वाव
शानाः। वह्निरादित्योऽस्तिमतिसंनिश्रो वावाः प्रेरयत्युवा यज्ञः प्रियस्तमान्मत
स्यादित्यस्य कर्माणि ब्रह्मणो मनान्येष एवैतत्सर्वमत्त्वरमित्यधिदैवत
मथाध्यात्मं वह्निरात्मा ... निश्रो वावद्रेरयतिरयति विद्या बुद्धि
मतामृतस्यात्मनः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्योयमेवैतत्सर्वमश्नुते या
त्मा ... वाष्ट ॥१४ सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः पृच्छ
मानाः सोमः सुतः ऋच्यते पूयमानः सोमे अर्काः त्रिष्टुभः सं नवन्ते एतद्व
सोमं गावो धेनवो वावश्यमानाः कामयमाना आदित्यं यं येवमेव
सोमं विप्रास्तव मतिभिः पृच्छमानाः कामयमाना आदित्यं ... वमेवमी
न्ये 1

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

मः सुतः सूयते सृज्यमान एतमेवाकाशान्निष्क्रम्य सुन्नवंतत एतस्मिन्नादित्ये ए
कं नवंतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं त एव सोमं गावो धेनव इंद्रियाणि वाश्य
मानानि कामयमानान्यात्मानं यंत्येवा मत्वसोमं विश्वाइंद्रियाणि मतिनि इच्छ
मानानि कामयमानान्यात्मानं यंत्येव मेव सोमः सुतः सूयते सृज्यमानइ

१३

मामवात्माचस ग्गरु षयश्च सन्नवंत तानीमान्येतस्मिन्नात्मन्येकं नवंतीत्यात्म
गतिमाचष्टे ।१५ अक्रां समुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा । वृषा
पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इंदुः । अयक्रमीत्समुद्र आ
दित्यः परमे व्यवने वर्षकर्मणा जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा सर्वस्य राजा
वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इंदुरित्यधिदैवतम
थाध्यात्ममयक्रमीत्समुद्र आत्मा परमे व्यवने ज्ञानकर्मणा जनयन्प्रजा भुव
नस्य राजा सर्वस्य राजा वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये महत्सोमो वावृधे सुवा
न इंदुरित्यात्मगतिमाचष्टे ।१६ मद्वत्सोमो वावृधे सुवान इंदु महिषश्चका

Takshashila Project
Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

सादयास मुदितं चायद व[illegible] पवमानऽ ओजो न यस्य सूर्य ज्योतिरिंदुः।
रापां यद्गर्त्तो वृणीत देवान्। अद्दधा दिंद्र पवमानऽ ओजो न यस्य सूर्य ज्योतिरिंदुः।
म दत्त सोमो महिषश्चकारापां यद्गर्त्तो वृणीत देवानामाधिपत्यमदधा दिंद्र
म दत्त सोमो महिषश्चकारापां यद्गर्त्तो वृणीत देवानामाधिपत्यमदधा दिंद्र
१४ पवमानऽ ओजो न यस्य सूर्य ज्योतिरिंदुरादित्य इंदुरात्मा। १७ विधुं दद्राणं समने
बहूनां युवानं संतं पलितो जगार। देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः
ना:४ समान। विधुं विधमनशीलं दद्राणं द्रमनशीलं युवानं चंद्रमसं पलित आदित्यो १५
गिरति स द्यो म्रियते रात्रौ म्रियते रात्रिः समुदितश्चात्मगतिमाचष्टे। १८ सा
कं जानां सप्तथमाहुरेकजं षळिद्यमा ऋषयो देवजा इति। तेषामिष्टानि
विहितानि धामशः स्थात्रे रेजंते विकृतानि रूपशः। सह जातानां षण्णामृषी
मनशीलं युवानं तं पलित आत्मा गिरति शीलति ५

णामादित्यः सप्तमस्तेषामिष्टानि वाकांतानि वाक्रांतानि वा गतानि वा मतानि वा
नतानि वाद्भिः सह संमोदंते यत्रैतानि सप्त ऋषीणानि ज्योतींषि तेभ्यः पर आ
दित्यस्तान्येतस्मिन्नेकं भवंत्यधिदैवतमथाध्यात्मं सह जातानां षण्णामिंद्रिया
णामात्मा सप्तमस्तेषामिष्टानि वाकांतानि वाक्रांतानि वा गतानि वा मतानि वान
तानि वान्नेन सह संमोदंते यत्रेमानि सप्त ऋषीणानींद्रियाण्येभ्यः पर आत्मा
तान्यस्मिन्नेकं भवंतीत्यात्मगतिमाचष्टे। १९ द्वितीयः पादः॥ स्त्रियः सतीस्तां
उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षण्वान्न विचेतदंधः। कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत
यस्ता विजानात्स पितुष्पितासत्। स्त्रिय एवैताः शब्दस्पर्शरसरूपगंधहा

Takshashila Project

६ कृ प्रा

रिण्यस्तात्रमुं पुंशब्देन निराहारः प्राण इति २८ पश्यदक्षण्वान्न विजानात्यंधः कवि
र्यः पुत्रः स ईमाजानाति यस्त इमा जानाति स पितुष्पितासद्वत्यात्मगतिमाच
ष्टे ॥१॥ सप्तार्द्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठंति प्रदिशा विधर्मणि । ते धीतिभि
र्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परिभवंति विश्वतः । सप्तोनानादित्यरश्मीनय
१५ मादित्यो गिरति मध्यस्थानो ऽर्द्धराशो यास्यस्मिंस्तिष्ठंति ता निधीतिभिश्च मनसा च
विपर्ययंति परिभुवः परिभवंति सर्वाणि कर्माणि वर्षकर्मणोऽधिदेवतम
थाध्यात्मं सप्तेमानींद्रियाण्ययमात्मा गिरति मध्यस्थानो ऽर्द्धराशो यास्यस्मिंस्ति त
ष्ठंति ता निधीतिभिश्च मनसा च विपर्ययंति परिभुवः परिभवंति सर्वाणि कर्मा

क्रतौ १

णि
कर्म

नुष्टिपुत्रः २

णि वर्षकर्माणि चाध्यात्मगतिमाचष्टे ॥२॥ न विजानामि यदिवेदमस्मि निण्यः सन्नद्धो
मनसा चरामि । यदा मागन्प्रथमजा ऋतस्यादिद्वाचो अश्नुवे भागमस्याः । न
विजानामि यदिवेदमस्मि निण्यः प्रसन्नद्धो मनसा चरामि न हि जानं बुद्धिमतः
परिवदयंत यमादित्यो यमात्मा ॥३॥ अपाङ् प्राङेति स्वधया गृभीतो ऽमर्त्यो मर्त्ये
ना सयोनिः । ता शश्वंता विषूचीना वियंता न्यन्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यं । अपांच
यति प्रांचयति स्वधया गृभीतो ऽमर्त्य आदित्यो मर्त्येन चंद्रमसा सयोनिस्ता शश्वद्गामि
नौ विश्वगामिनौ बहुगामिनौ वा पश्यत्यादित्यं न चंद्रमस इत्यधिदेवतमथा
ध्यात्मम पांचयति प्रांचयति स्वधया गृभीतो ऽमर्त्य आत्मा मर्त्येन मनसा सयोनिस्तौ

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

मय्यः

राश्च ऊर्मिणो विश्वगामिनो बहुगामिनो वा पश्चयत्यात्मानं न मः इत्यात्मगतिमा
चष्टे ॥ ४ ॥ तदिदासत्भुवनेषु ज्येष्ठं यतो यज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः सद्यो जज्ञानो नि
रिणाति शत्रून् नन्वयं विश्वे मदंत्यूमाः तद्भवति नूनं भुवनेषु ज्येष्ठं यतोज
ज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णो दीप्तिनृम्णः सद्यो जज्ञानो निरिणाति शत्रून् निति निरिणातिः
१८ प्रीतिकर्मा दीप्तिकर्मा वानु मदंति यं विश्व ऊमा इत्यधिदैवतमथाध्यात्मं तद्भ
वति नूनं भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जा[illegible]उग्रस्त्वेषनृम्णो ज्ञाननृम्णः सद्यो जज्ञानो
व्यक्तं निरिणाति शत्रून् निति निरिणातिः प्रीतिकर्मा दीप्तिकर्मा वानु मदंति यं सर्व ऊ
मा इत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ ५ ॥ को अद्य युंक्ते धुरि गा ऋतस्य शिमीवतो भामि

स्व

नो दुर्हृणायून् आसन्निषून् हृत्स्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत्स जीवात् ।
कश्चादियो धुरि गा युंक्ते रश्मीन् कर्मवतो वानुमतान् दुराधर्षान्यसून् इषून् सुनवं
तीषून् निषुणवंति मयोभून् निसुखभूनि य इमं संस्कृतं वेद क थं स जीवतीत्यधि
दैवतमथाध्यात्मं क अद्य धुरि गा युंक्त इंद्रियाणि कर्मवतो वानुमंति दु
राधर्षाण्यसून् इषून् सुनवंतीषून् निषुणवंति मयोभून् निसुखभूनि य इमं संस्कृ
तानि वेद चिरं स जीवतीत्यात्मगतिमाचष्टे ॥ ६ ॥ क ईषते तुज्यते को बिभा
य को मंसते संतमिंद्रं को अंति । कस्तोकाय क इभायोत रायेऽधि ब्रवत
त्तन्वे३ को जनाय । क एव गच्छति का दर्दति को बिभेति को मंसते संतमिंद्रं कस्तो

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

कायापयायमद्धात्वनोरणायरमणीयायदर्शनीयाय ७ कोअग्निमीट्टे
हविषाघृतेनस्रुचायजातारुतुभिर्ध्रुवेभिः। कस्मैदेवाआवहानाशुहोमकोमं
सातेवीतिहोत्रः सुदेवः। कआदित्यंपूजयतिहविषाचघृतेनचस्रुचायजा
ता ऋतुभिर्ध्रुवेभिरितिकस्मैदेवाआवहानाशुहोमार्थान्कोमंसातेवीति
होत्रः सुदेवःकल्याणदेवस्याधिदैवतमथाध्यात्मंकआत्मानंपूजयतिहवि
१७ षाचघृतेनचस्रुचायजाता ऋतुभिर्ध्रुवेभिरितिकस्मैदेवाआवहानाशुहो
मार्थान्कोमंसातेवीतिहोत्रः सुप्रज्ञः कल्याणप्रज्ञइत्यात्मगतिमाचष्टे ८
चमंगपर्शंसिबोदेवः शविष्ठमर्त्य। नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्डितेंद्रब्रवी २

खं सुपर्ण तौ ४

मितववेःचमंगपर्शंसीहवः शविष्ठमर्त्यनत्वदन्यो। स्तिमघवन्पातावापाल
यितावाजनितावासुखयितावाइंद्रब्रवीमितवचःस्तुतिसंयुक्तं। ९ तृतीयः पादः।
द्वासुपर्णासयुजासखायासमानंवृक्षंपरिषस्वजाते। तयोरन्यः पिप्पलंस्वा
द्वत्त्यनश्नन्नन्योअभिचाकशीति। द्वौद्वौप्रतिष्ठौसुकृतौधर्मकर्तारौदुःकृतं
पापंपरिसारकमित्याचक्षते सुपर्णासयुजासखायेत्यात्मानंपरमात्मानंप्रत्युत्तिष्ठ परमात्मा
तिशरीरएवतज्जायते वृक्षंवृक्षंशरीरंवृक्षेपक्षौप्रतिष्ठापयतितयो ४
रन्यद्भुक्तान्यनश्नन्नन्योंसरूपतांसलोकतामश्नुतयएवंवेदानश्नन्नन्यो
अभिचाकशीतीत्यात्मगतिमाचष्टे।१०विप्रंविप्रासोवसेदेवंमर्तासऊतये।

Takshashila Project

अग्निं गीर्भिर्हवामहे। विप्रं विप्रासोवसे विदुर्विदाता र्वदितव्यं विमलांशरीरं वा
सुना विप्रं स्तुप ऋनिलयं हृदिस्थितमकारसंहारितमुकारं पूरयमकारनि
लयं गमयतीति विप्रं प्राणे सुबिंदुः सिक्तं विकसितं वह्नितजः प्रसुं कनकं पद्म
स्थमृतशरीरममृतजातस्थितममृतं वेदमृतमुखा वदंति। अग्निं गीर्भिर्हवा
महे। अग्निः संबोधयेदग्निः सर्वा देवता इति तस्योत्तरा सूय स निर्वचनाय॥२॥
१८ हंसः शुचिषद्वसुरंतरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदृत
सद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं। हंस इति हंसा सूर्यरश्मिभिः परमा दं
त्मा परं ज्योतिः पृथिव्यामिति याम्नं सर्वं व्याप्तं वनन कर्मा दृश्यात्ससनादित्यमंड १८

ता२ स्था

लान तिष्ठजतीति लोकस्त्यजतीति हंसः सत्यजतीति हंसः मापरमात्मा सूर्य
रश्मिभिः प्रसूतगतीर वसतीति वि सिर्वसतीति वा वह्निर्वसतीति वा रश्मि
१९ र्वसतीति वा सुवर्णरत्नाः शुभ्रोगर्भारिः फि तिरिफिता च मकुटिनानि कुटं १८
तारिफतांतरिक्षां चारदेव यं तरिक्षं चरतीति दिविसूमिगमनं वा स्वर्भा
नुः सु प्रसूतानाद्वातादोतादित्यस्य गतानवं। अतिथिर्दुरोणसद्दुर्वंतिस
र्वरसाश्चिकीर्षयंतीति रश्मिभिश्चिकीर्षयंतीति वा वनतं नवती वौ ऋद्य गो
जा अद्रिगोजा धनगोजाः सर्वगा जातिर्भच इत्यजो बहुजो राष्ट्रा नवतिनि
गमो निगमयो नवस्तृपिनिर्वचनाय॥३॥ त्र्यंबकं यजामहे सुगंधिं पुष्टि

डि२

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

वर्द्धनं। उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्॥ त्र्यंबकोरुद्रस्तं त्र्यंब
कं यजामहे सुगंधिं सुष्टु गंधिं पुष्टिवर्द्धनं पुष्टिकारकम् उर्वारुकमिव
बंधनाद्वारोधनान्मृत्योः सकाशान्मुंच स्व मां कस्मादित्येषामितरेषां परान्
वति। ४ जातवेदसे सुनवाम सोमम् अरातीयतो निदहाति वेदः। स नः प
र्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिंधुं दुरितात्यग्निः। जातवेदसे इति जातमि
दं सर्वं सचराचरं अस्मिन्नुत्पन्नं प्रजनयन्यायन जातवेदस्य। इदं जातवेदसे
र्चीयसुनवामसोममितिप्रसवान्याप्तिषवायसोमं शजानममृतममरा
तीयतो यशार्थमनिस्मो निदहाति निश्चयेन दहतिस्तस्मीकरोति सोमो

१७

३६ दिसयर्थः सनः पर्षदति दुर्गाणि विश्वानि दुर्गमानि स्थानानि नावेव सिंधुं नौ
वा सिंधुं यथाः यथा च कर्मधारो नावा सिंधुः स्यंदमानं नदीजलं दुर्गमं व्याकुलं
तारयति दुरितात्यग्निरिति दुरितानि तारयति तस्यै आपरास्तवति॥ ५ शतं जी
वा शरदो वर्द्धमानः शतं हेमंतान् शतमु वसंतान्। शतमिंद्राग्नी सविता बृह
स्पतिः शतायुषा हविषेमं पुनर्दुः। शतं जीव शरदो वर्द्धमान इत्यपि निगमास्त
ति शतमिति शतं दीर्घमायुः मरुतो मां वर्द्धयंति शतमेव शतमात्मानं भवति
शतमिति शतं दीर्घमायुः। ६ मा नस्तुराध्वंसि मातऊतयो वसोस्माकं दाचनादंस २॥
त्रावि श्वाचनउपमिमीहि मानुषं वसून्निच र्षुणिभ्यआ। माचतक्षानिमाचते

१८

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

सो ५

क राव नमरिषुं सर्वा ॥ प्र ज्ञो नान्युपनामयंमनु हितोयमा ॥ रित्योय मात्माथे

तद्दनुप्रवद्दस्पै तमहंत मा ॥ नानाम वर्गणा ॥ मा प्रव हनिवै म्यकम लोहिता ना

नु वयंजा नाना स स्ती [redacted] त्रोस दासीन दानी क्षितियसै षा त्म जि ज्ञो सा

सै षा सर्वल्ल त जिज्ञासा व्रलण्णे रिकं स रुप तं स नो [redacted] केतां ग मय ति यए

वं वे हन मो व्रल्लण्णे न मोमहत्ते स्तु सो दान मो या ॥ य व्र लम्तु म सीय व्रल्ल

मुकंमसीय ।७।४८ इति श्रि यो द शमो ऽध्यायः ॥ सामान्नैर तो गभ्यार मु

दि: १६ वर्षे कार्तिक कर्

न अपार ॥ मात्म

प-५-२० ॥ नैरतो टरे मो म्पयोछै से प्र

द ग्रिष्टं रनो

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.